Bo Elberling, The Ice-free Greenland, Gyldendal. www.icefreegreenland.com/

Oqaluttuarisaaneq qerisoq

Bo Elberling, The Ice-free Greenland, Gyldendal. www.icefreegreenland.com/

Bo Elberling, The Ice-free Greenland, Gyldendal. www.icefreegreenland.com/

Juli | Qajaa

Bo Elberling, The Ice-free Greenland, Gyldendal. www.icefreegreenland.com/

Marulluk qerisoq – ajornerulissallunilu

Qillerineq ingerlalluarpoq. Misissugassaq qaqereerlugu passuteruttulerlugu tipimik eqqumiitsumik naamasaqalerpugut. Immitsinnut qiviarpugut – ilumoorsinnaanngilaq ilaa?! Tassaana oqaluttuarisaaneq ukiut 4000-nit sinnerlugit qerinikuusoq attakut aakkiartulerminni naamatikkaat – attat qerisimasut aakkiartulersut. Tipit qangaaneersut silaannarimmut nillertumut sermersuarmeersumut akulerupput. Ukiut 4000-it sinnerlugit Kalaallit Nunaat inunnit najorneqarsimavoq, taamanerniilli issip silallu panertup inuusimasut inuunerminni atorsimasaat inooriaasiallu allanngutsaaliorsimavaat. Inuit parngunnikut nassaarineqartarput aamma DNA-t, sakkui, illui attakuilu. Nunap qalliup imertaqarluarnerata taassumalu ataani qeriuaannartoqarnerata tamakkorpassuit, allanik asseqanngitsut asiunaveersissimavaat. Kitaani Ilulissat eqqaanni Qajaa Kangiata Kangerluani tassaalernikuuvoq UNESCO-mit uppernarsagaasumik Nunarsuarmiut Kingornussassaattut isigineqalersoq, ukiuni kingullerni kalaallit siulliit pillugit, misissueqqissaartoqarnerani ilisimasarpassuarnik nassaarpassuarnillu aallerfiusut pingaarnersaannut ilaapput.

Qajaami inuit siulliullutik najugallit tassaapput Saqqaq-kulturip nalaani inuusut. Najugassatut piukkutaat tassaavoq sikup, immap sarfaata silallu pissussaata, ukioq kaajallallugu pissaqarfiullualersitaat. Qajaa sinerissamiit avasinnerulluni nuummiippoq, tamaani aasakkut ippernat anorip ingalassimatittarpai, ukiukkullu imaani ammaannartumi aalisarsinnaallutillu puisinniarsinnaapput. Taamaammat eqqumeequteqanngilaq nuna tamanna kingusinnerusukkut nunasisut Dorsetit kingusinnerusukkullu Thule-kulturimeersut aamma nunassaqitsissimammassuk. Tamatuma kinguneranik nunaminertami tamaani 3000 m2-iusumi attakoqarpoq meterit pingasut missaannik issussusilinnik. Taakkua oqaluttuarisaanermut tunngasorpassuarnik, qanoq inooriaaseqarsimanerannik, nunattalu nunasisunit inoqalertarneranit malunnaatillit pingaarnerit pingasut qanoq inuusimanerat pillugit uppernarsaatinik nassaarfiupput. Taakkunannga ilimanarpoq attat ikiariissaarneranni pisoqaanerit marluk taamanikkut atorneqarnerminniilli qerisimassasut. Attat ilarujussui sinerissap neriortuarneqarneratigut imaanut kuugussaasimapput. Kapitalimi uani ilisimatuutut misissuinerni kingullerni paasisat saamineqarput, ilaatigut Kalaallit Nunaanni attakut imminnut kissatsissinnaanerat, aamma qaarsuik Qajaani attaqarfiusimasoq, nunarsuatsinni immap qaaffakkiartorneranit, sukkanerusumik qaffakkiartortoq. Nunap taamatut qaffakkiartornera sinerissami Sermersuup aakkiartorneranik pissuteqarpoq. Tassa oqaluttuarisaanerup qerisup nutaarsiassartai ajunngitsortaqarlutillu ajortortaqarput.

Misissuiffinni assiginngitsunik suliallit naapikkaangata pisoqalersarpoq. Ilisimatuussutsikkullu suleqatigiinnermi pissusilersuutitoqqat ilimagisallu aporaatsinneqartarput, nutaanillu killeqanngiusattumik eqqarsartoqalersarluni. Qajaani itsarnisarsiuut, uumaasorsiuut nunanillu ilisimatusartut suleqatigiipput. Unnuap seqernani qillerisoqarpoq. Qillerinermi qaqinneqartumi sapangangaaraq qaqortoq saqqummeriasaarpoq (asseq takuuk). Taava taanna qillerinermi qaqitaq qeritinneqassava nunanillu ilisimatusartummit misissueqqissaartarfimmut angerlaanneqarluni, imaluunniit sapangaq taanna peerneqassava itsarnisarsiuumillu misissorneqarluni?

Quppernerit siulii: Qajaani tikeraajulluni nipaasuseq, eqqissisimaneq oqaluttuarisaanerlu maani sivisooq ajasoornaqaat. Attakut qangarsuaaneersut nunami portunersatut takussaapput, saanerpassuarnik, meqqunik ammillu sinnikuinik ulikkaartut. Takunnillaqissuni sissaq sinerlugu (kapitalip matuma saqqaani asseq takuuk) ingerlaannarluni takuneqarsinnaavoq, ujaqqat sinai inummit pinngortitamilluunniit piliaanersut. Attakut ujaqqanit sakkulianik, sissami ujaqqat ujaraaqqallu akornanniittunik tunioraajuarput.

Juli | Qajaa

Juli | Qajaa

Attakkut immamit neriorneqartuarput, nakkaaffinnilu puisit, aarrit, arferit allarpassuillu saanerpassui erseqqissumik takussaapput. Qajariaraannguaq nueriasaarpoq. Thulekulturip qangarnisaanerup nalaani attanut eqqakkanit nuisavoq, tassa ukiunik 1000-it missaannik pisoqaassuseqarpoq. Tamatuma kingorna katersugaasivissuarmi Nationalmuseet-imi immikkuualuttortai kusanartut misissoqissaarneqarput. Qisummik qiperuisup meeqqani pinngussamik akimasuumik nuannaarutissikkumasimangaa takorlooruminaqaaq.

Qajaa

1981-82-imi Qajaani Nationalmuseum-ip Ernografisk Samling-ianit aqunneqartumik annertuumik assaasoqarpoq. Piniakkat saaniinik annertuunik sakkorpassuarnillu nassaartoqarpoq – ilaatigut tuukkat, qarsut naqqui ujaqqamillu ikuttaatiliat mikisut nassaarineqarlutik. Ujaqqanit sakkuliarpassuit sumiiffinni allani nassaarineqarnikuupput, uumassusilinnilli Qajaani nassaat nunarsuarmi kulturikkut kingornussassat akornanni immikkuullarissuupput. Asiusimannginnerat attakuni silaannaqanngitsuni qeriuaannartumiissimanerannik pissuteqarpoq. Qajaani nassaat immikkuullarissutigaat, assersuutigalugu norsaq aarrup saarnganit sanaaq (naalinnermi atorneqartartoq) imaluunniit saviit ujaqqanit sanaajusut qisummik ipullit sananeqarnermisulli savissartai suli ikkusimasut. Nassaat takutippaat ujaqqanit sakkuliat qanoq atorneqartarsimanersut, aamma Saqqaq-kulturip nalaani piniartut sannarilluinnartuullutik qisunnik sakkuliarineqarsinnaasunillu allanik atuilluartarsimasut. Qisuminerpassuit ujaqqanillu sakkuliarpassuit, ujalumik soqqarmilluunniit qilersukkat, suli tigummiuminartuupput ullumikkullu ilisimatuussutsikkut misissuinerit, inunnut qanga inuusimasunut taakkulu atugarisimasaannut, qaninnerulersillugillusooq.

Qisuit sakkuliornerni atorneqartarsimasut ungasissorsuarmeertuupput. Tassaanerullutik qissiat Sibiriameersut. Qisuit tamakku Sibiriami kuussuit aqqutigalugit imaanut pisarsimapput tamatumalu kingorna Kalaallit Nunaat kujaqqullugu kitaani sissanut apuuttarsimallutik. Sakkut ilaat ujarattaat taarserneqarsinnaanngorlugit sanaajusimapput (ass. ulimaat), tassa qisuit ujaqqanit amigaataanerusimassapput.

Qeriuaannartoq aakkaangat, imeq kuuttarpoq, nunalu uukkaattarluni. Tamanna pingaartumik qisunnik sanaajusimasunik innarliisinnaavoq, tassami qisuit naqittaanneqartut nutsunneqartullu aserorsinnaapput. Attakut panerasuartinneqarnerisigut, piffissap sivikitsup ingerlanerani imeerutitsineq annertuumik ajoqusiisinnaavoq. Piffissap sivisunerusup ingerlanerani nassaassat oqussinnaasarput assiullutik, naggataatigullu tammavillutik.

Aattoqaraangat

Attakut qaavanniit ammut meterip affaa tikillugu aasat tamaasa aattarput ukiumilu qereqqittarlutik. Tamanna issoq pisoqarfiusutut taaneqartartoq (aktivlaget), itinerusumiittunut illersuutaasutut qeriuartitsisarpoq. Silap pissusaa allanngussappat itinerusorlu aattalissappat, tamaani nassaassaasut innarlerneqariaannaapput. Apeqqutaalerpoq attakuni qanoq annertutigisoq innarlerneqarnissamut ulorianartorsiornersoq? Tamanna ilaatigut silap kissassusaanik aamma siunissami nittaallanik sialummillu nakkartussanit, massakkullu attani qanoq sermeqartigineranit aalajangerneqartarpoq. Sermeqarneruppat aakkiartornera arriinnerussaaq, aamma attat siunissami silap pissusaata allanngorarneranut illersorneqarnerussapput. Taamaammat aamma nunaminertat tamakku innarlitsaaliorniarlugit iliuuseqartoqarsinnaavoq, assersuutigalugu qaavisigut issumik assigisaanilluunniit qallerlugit. Aamma imertaqarluarnissaat apummut assiaqutit apummik katersuutitsisussat iluaqutigalugit isumaginiarneqarsinnaavoq. Aakkiartulernerani sumiiffinnut pisariaqartitsiffiunerusunut apummit aattumit erngup kuunnissaa isumagineqarsinnaavoq. Taamaaliornerli pinngortitap atugassarititaanik allanngortitsinerussaaq. Suut ulorianartorsiortinneqarnersut qanorlu ilioraanni pitsaanerpaajunersoq isumaqatigiinngissutaavoq. Ilisimalikkalli nutaat eqqortunik aalajangiinissanut pingaaruteqarluinnarput. Silap pissusaanut tunngasut, nunap qaavani pissutsit (aput naasoqarneralu) kiisalu attakut itissutsini assigiinngitsuni qanoq ittuunerat.

Taamatut ilisimalikkat katersorneqarnerat Qajaani Kalaallit Nunaata kitaaniittumi ingerlanneqarpoq. Attakuni qillerinikkut itissutsini tamani misissugassanik qerisunik tigusisoqarnikuuvoq, tamatuma kingorna misissoqqissaarneqarsimasunik. Kingusinnerusukkut qillerinermi putuliat ilaanni issup kissarneranut imeqarneranullu uuttuutinik ikkussisoqarsimavoq. Putup qulaani silamut uttortaatinik ikkussisoqarsimavoq, taakkuninngalu silap kissassusaa, aput sialullu aamma anori uttortarneqartarput. Tamakku tamarmik suliaapput siunissami pisussanik malinnaasinnaajumalluni, silap pissusaa aamma itinerusuni, eriagisassat sumiiffianni.

Attakut qaavat paningajattuuvoq, silallu nillernera kiassusaalu ukiukkut -120 C-miit aasakkut 70 C sinnerlugu kiassuseqalersarpoq. Itinerusumi imeqarnerummat kiassuseq allanngoranninnerusarpoq. Attakut naqqanni -20 C allanngujaatsuuvoq.

Ukiut 30-t kingulliit ingerlaneranni tamaani kiassuseq 20 C-iunik qaffassimavoq. Malunnaatilimmik qaffariarneruvoq, kisianni 1920-ikkunni 30-ikkunnilu ullumikkutulli kiassimatigaaq. Tassa attakuni massakut ikiariiaat aasakkut aattartut, siusinnerusukkut aattarsimassapput. Siunissami malunnaatilimmik kissaqqissappat ikiariit siornatigut aannikuusimanngitsut aannissaat ilimanarpoq.

Augusti | Nuup Kangerlua

Aseroriartorneq

Misissueqqissaarnerit takutippaat, attakut aaleraangamik aseroriartulersartut, issut suulluunniit aakkaangamik aseroriartornerattut. Bakteriat svampillu uumassusillit saassuttarpaat, taamalilluni silaannarmik (ilt-imik) kuldioxid-imillu pilersitsisoqartarluni. Tassa tamakku uumassusillit tappiorannartut (mikroorganismer) aseroriartortitsisuusut attakuneereersuupput. Silaannarmik atuineq kuldioxid-ilu pilersitaq uumassusillit "nerineqarnerannut" uuttortaatigineqartarput. Tassa silaannaqassusiata annikilliartornera qanoq sukkatigisumik pinersoq, aamma kuldioxid-ip, igalaaminermi matusami attakuminernik imalimmi, qaffakkiartornerata uuttortarnerisigut. Taamatut misileraanikkut, kiassutsip imeqassutsillu uuttortarnerisigut, uumassusillit qanoq aseruukkiartupallatsigisarnersut takutinneqartarpoq.

Attakut asiujartortarnerat killilersimaarneqassappat nillertumiisillugillu masatsittariaqarput. Imeqarluartumi sermeqarluartumiluunniit silaannaq ilt-i nunap iluanut appakaappiarsinnaanngilaq, taamaalillunilu asiuartorneq malunnartumik unikaallatsinneqarsinnaalluni. Tamatuma saniatigut attakut imermik sermimillu akoqarluartut aasakkut kissakkiartortarnerat kingusinnerusarpoq.

Piffissami sivisuumi misileraanerit takutippaat asiujartorneq piffissap ingerlanerani annikilliartortartoq. Asiujasut uumassusillit siulliullutik sukkasuumillu asiujartortarput, sinnerili arrortikkuminaassiartuinnartarlutik. Taamatut piviusuusaartitsilluni misileraanerit qaqutigoortuupput. Sivisunerpaamik misileraanerit ukiuni 12-ni ingerlanneqarsimapput.

Asiujartuaartarnermut tunngasunik ilisimalikkat siusinnerusukkut assaaffiusimasuni pissarsiaapput. 1982-mi assaanermi attakut taakku nuisinneqarsimapput (nunap naakkaakkiartornerani saqqummersartunut assersuunneqarsinaallutik), attat allaaseralugillu qanoq pileriartorsimanerat imaallu misissuiffigerusullugit. Assaanermi qisumerngit tamarmik katersorneqarsimanngillat, aamma assataq kingorna matoorneqaqqissimanngilaq. Taamaammat tamatuma kingorna utikattumik qerisarnerata aattarneratalu kinguneri ukiut 30-t ingerlaneranni takuneqarsinnaasimapput. Qisumerngit massakkut katersorneqarsimalerput, taakkualu aattarneranit saqqumisumiinnermillu qanoq sunnerneqarsimanersut takuneqarsinnaalluni. Tupaallannarpoq qisuk ukiut 30-t qaangiutereersut suli innarligaanngitsutut isikkoqarmat, allisiutsiummili takuneqarsinnaavoq qisuup sananeqaatai asiusimasut.

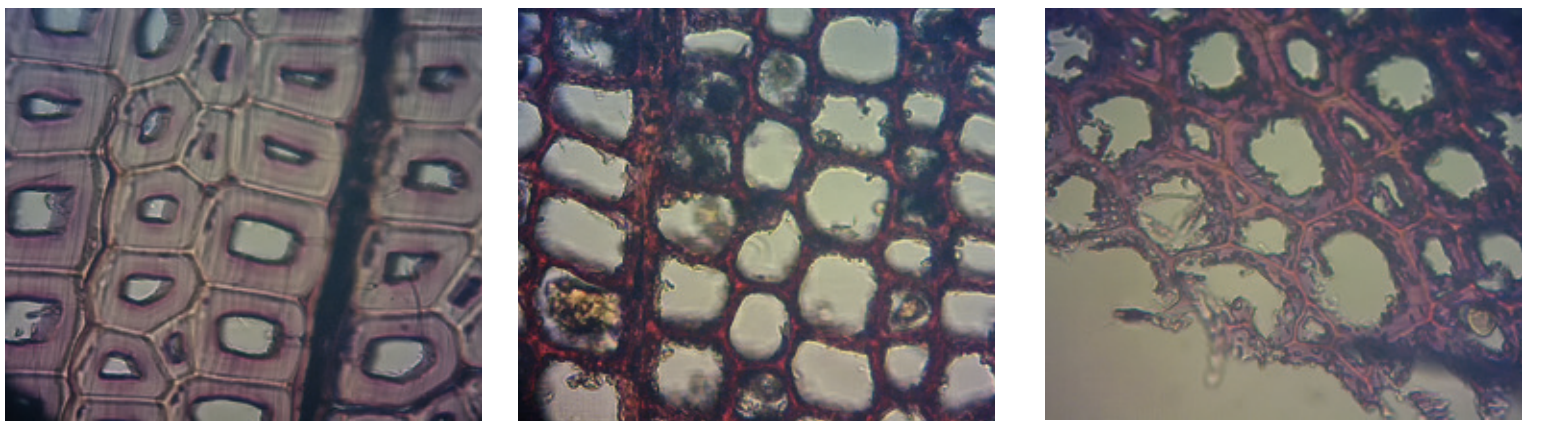

Assit matuma qulaaniittut qisuup sananeqaataasa aseroriartornerisa sukkatsikkiartornera takutippaat. Assimi saamerlermi qisuk ukiuni 4000-ini Qajaani qeriuaannartumiikkami asiunaveersagaasimasoq takuneqarsinnaavoq. Assimi qiterlermi siusinnerusukkut assaaviusimasumi qisuk nassaari-neqarsimasoq, ukunilu 30-ni Qajaani silamut nuisasimasoq takussaavoq. Talerpilleq: qisumineq qeriuaannartumit illersugaanani Qajaani ukiut 30-it sinnerlugit saqqumisimasoq oqunnillu asiutinneqarsimasoq. (Ass. Jan Bruun Jensen).

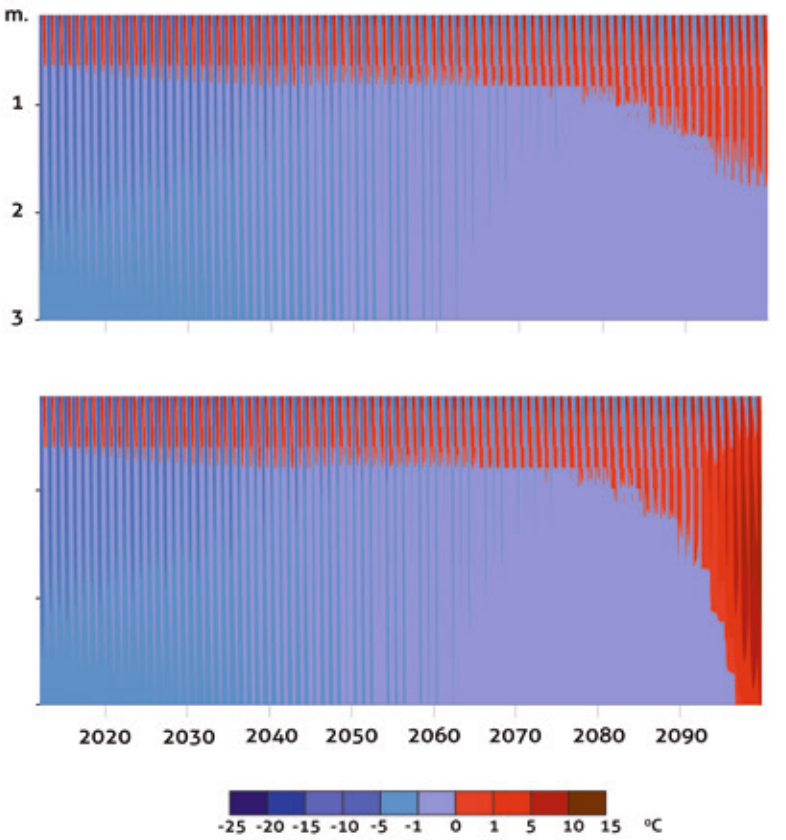

Takussutissiami Qajaani ullumikkumiit ukioq 2100-mut attakuni issusuuni kiassutsip qanoq ikkumaarnera takutinneqarpoq. Takussutissiami qullermi kiassutsip allanngornera takuneqarsinnaavoq. Takuneqarsinnaavoq attakuni qalliit 40-50 cm-it ukiut tamaasa aattartut (aappaluttut), qalliillu ukiut 70-80-it ingerlaneranni marloriaatinngortut. Takussutissiami allermi takutinneqartoq aamma taannaavoq, tamatumuunali kiak attakut namminneq pilersittagaat ilanngunneqarsimalluni. Tamatuma kinguneraa qeriuaannartoq attaniikkaluartoq tamakkerluni aammat (tassa aappaluttut naqqanut killimmata). Taamatut naatsorsuinerit tunngavigalugit siulittuinerup nalorninarnerpaartaa tassaavoq aputeqartarnera, ukiukkut oqorsaataasartoq, siulittuiniarnermili uuttuutit nalorninartortaat. Siunissami qanoq apummik sialummillu nakkartoqarumaarnera eqqoriaruminaatsorujussuummat, apullu ukiut tamaasa nunami assigiinngiiaartumik agguartarmat. Takussutissiaq Jørgen Hollesen-ip suliaraa.

Iga qalaartittuarlugu

Tappiorannartut uumassusilinnik allanik arrortikkiartortitsileraangamik kissartuliortarput. Tamanna qangalili ilisimaneqarpoq. Kiammik pilersinneqartartumik uuttortaanerit nutaajunerit naapertorlugit Kalaallit Nunaanni issumit uumassusilinnik akulimmit, tassani Qajaani misissukkat ilanngullugit, takutippaat kiammik annertuumik pilersitsisoqartartoq aamma kiak pilersinneqartoq kissakkiartornera ilutigalugu annertusiartortartoq. Attani qerinartumiit kissarneruleraangat, kissakkiartornerani ima kiatsigilersinnaasarpoq attat namminneq kiattuliulersarlutik, taamaalillunilu aakkiartornerulersarlutik. Kiaap pilersinneqartup uuttortarnera aamma naatsorsuinikkut siulittuutigineqarpoq Qajaani attakut ukioq 2100 sioqqullugu aavissimassasut, silap kissassusaa gradit tallimalluunniit ataallugit qaffakkaluarpat. Tassa imminut sakkortusisartutut (feedback-effekt), qeriuaannartumi aassimasumi pisarpoq, manna tikillugu sukumiisumik uttortarneqarsimanngitsoq.

Attakuni kiaap pilersinneqartartup nassuiarsinnaavaa, sooq attat naqqanni -20 C missaaneereersimalersarnersoq, tamannami avatangiisinit nillertunit kiannerungaatsiartarmat.

Pissutsit utersaarsinnaajunnaarlutik killiffeqartarnerannik oqaatigineqartarpoq, kiassuseq assersuutigalugu attani ima allanngortigisimappat, pissusitoqqaminut utersinnaajunnaarsimalluni. Misissuinerit qulaani eqqaaneqartut ilimanarsisippaat, silap pissusaata Kalaallit Nunaata kitaani taamaaleratarsinnaanera, Qajaanili attakut assiujartorneranni kialiorneq silap pissusaata allanngoriartortuarneranit malunnaateqarneruvoq.

Februari | Qajaa

Bo Elberling, The Ice-free Greenland, Gyldendal. www.icefreegreenland.com/

Ukiuunera – pissutsit nalunartut

Kalaallit Nunaata kitaani Qajaani silasiorfik ukioq kaajallallugu paasissutissanik katersisarpoq. Taamaakkaluartoq nalunanngilaq ukiuunerani paasisassarliorluni angalasarnerit, Qajaani attakut qanoq sunnertiatiginerannik illersorneqartariaqarnerannillu paasinissaanut pingaaruteqarluinnartut. Silasiorfeqarnikkut aasakkut sanaajusunit sorpassuit uuttortarneqarsinnaapput, ajornakusoorporli assersuutigalugu aputip sermimik qallerneqarnerata uuttortarnissaa imaluunniit sermimik issusuumik pinngortoqartarnera, aseroriartornissaraluamut uumasulluunniit kaattut saanernik ukiunik 3000-4000-nik pisoqaassusilinnik qaqqulaarnissaraluannut illersuutaasumik. Ukiukkut paasisassarsiorluni angalanikkut paasineqarpoq, ukiumi pissutsit attakut siunissami qanoq ikkumaarnerannut aalajangiisuulluinnartut. Ukiukkut kiattarnerata akulikilliartornerani apummi issusuumik serminnguuttoqartarnera takussaajartulerpoq. Taamaalisoqaraangat silaannaq ilti issumut apuussinnajunnaartarpoq, sermip matusineratigut attaniittut imminnut sunneqatigiittarnerat annikillisinneqartarmat. Sermip aamma nunap upernaakkut aakkiartortarnera kinguartittarpaa, taamaalillugulu ukiuunera sivitsorlugu. Ukiuunerani silap kissattarnerata aamma kingunerisinnaavaa attat sermimit poorneqavittarnerat. Tamanna ukiukkut anorersuartarnerani attat qanoq sunnerneqarsinnaanerannut pingaarutilerujussuuvoq.

Qajaa ukiukkut. Sila unerisimasoq silasiorfimmiit paasissutissanik aallerfiusinnaasoq. Ukiup matuma ingerlanerani manngusimaartarneratigut attakut sermimik poorneqarsimapput – taamaalillutik ukiumi silap allanngorarsinnaaneranut illersugaalluarlutik. Nammineq assiliisartumik assilisani ullut tamaasa takuneqarsinnaasarput qisuit nunami uuttortaataasartut morsussimasut takuneqarsinnavorlu aput nunami assigiinngisitaartumik uniffeqartartoq. Tamanna nunap qalliup imertaqarnerulernissaa siunertaralugu apummut assiaqusianik ikkussisinnaanermut neriulluartitsivoq, illuatungaanili aamma kissaatiginngingisamik kingunerisinnaavaa attakut isserulunneranut illersugaalissammata.

Februari | Qajaa

Februari | Qajaa

Bo Elberling, The Ice-free Greenland, Gyldendal. www.icefreegreenland.com/

Februari I Taserssuaq Qagdleq near Ilimanaq

Ukiukkut ilisimasassarsiorluta angalanitsigut periarfissittarpugut, inuit misissuiffigisatta inuuniarnerminni atugarisimasaat nammineq misigissallugit, qimatarisimasaallu aqqutigalugit tamakkiinerusumik paasiniassallugit. Ukiuunerani Qajaaniinnerup tamanna ersersilluartarpaa. Qimussimik, Qajaallu eqqaani imaani ammasumi umitsiaaqqamik angalavugut, unnukkorsiutissallu tupissiap ataani iganeqarlutik. Ilungersunarlunilu qiianaqaaq, misigisaalluni immikkuullarilluinnartoq.

Qanga tunumi allamiut piniartut

Ukiuni 1908-miit–1960-imut, pingaartumik norskit danskillu piniartut nunatta kangiata sineriaaniittarsimapput. Illuaqqanik piniariartarfiliortarsimapput, ukioq kaajallallugu puisinniarneq tuttunniarnerlu inuussutigisimavaat, pingaartumillu teriannia t amiinik aammali nannut amiinik Norgemiit Danmarkimiilluunniit umiarsuaqaraangat tuniniaasarsimallutik. Taakku qimatarisimasaat aamma tassaapput kulturikkut kingornutassiat, tassaanerullutillu nunap qaani illuliat, pullatit allarpassuillu assigisaat. Aasap sivikitsup minnerunngitsumillu anorip isugutaqanngitsup kingunerannik allanngorsimarpiannggitsunik qimatsivigisimavaatigut. Anorili aserorterisinnaagami nuna nakkaatsittarpaa illullu aseruatillugit.

Ukiuni nutaajunerusuni inuit piumassuseqarluartut piniariartarfiit ataannarnissaat qulakkeersimavaat, iluarsaanneqarsimapput, ilaartorneqarlutik paarineqarluarlutillu, taamaalillutillu taamani anersaaq suli misigisassaatillugu, naak sanaartoqqaarneranniit atortorisat arlallit taarserneqarsimagaluartut. Illut tamakku ilanngullutik siunissaq nutaaq nalaattussaassajunnarsivaat. Illut oqorsaasersorneqaraangamik ussissarneqaraangata, aasakkut kiannerulerneratigut isugutannerulerneratigullu, oquk asiujartornerlu periarfissarissaarnerulersarput. Oquit issumiittut misissuiffigineqarneranni nutaajunerusuni paasineqarpoq avatangiisit allanngorneranni naleqqussapallassinnaasartut. Oquillu pissutsit naalluarfigisinnaasatik piuleraangata asiujartortitsinerat sukkasoorujussuusinnaasartoq. Qisuit toqqaviusut nunamut tunngasut immikkut eqqumaffiginiagassaapput.

Augusti | Revet, Zackenberg

Teriannianut pullatit Kaaallit Nunaanni takussaagaatsiarnikuupput, ukiup taarnerani piniutillatsialaagamik. Teriannia q narajamik kiisiniariarlunilu ujarassuarmit avaarneqartarpoq, upernarnissaanullu qerisimasarluni. Teriannia t mattullugit kinguaassiortitsiniartoqaraluarsimavoq, soorlu assimi takuneqarsinnaasoq. Tamakku kulturikkut eriagisassat arlariit aserorsimaneq ajorput qisuup issimit panertinneqarsimanera pissutaalluni.

Augusti I Revet, Zackenberg

Moskusheimen norskit illuaraatigisimavaat. Ullumikkut iluarsaanneqareerluni ilisimatusartunit atorneqartarpoq. Soorlu kulturikkut eriagisassat Kalaallit Nunaanniittut allat assigalugit, eqqarsaatigisariaqarpoq tamakku qanoq ilioraanni illersorluarneqarsinnaanerunersut? Siunissami silap pissusiseriliumaagaata, nunarsuaq tamakkerlugu kulturikkut eriagisassat, nunap qaaniittut iluaniittullu ulorianartorsiortissavai.

Siunissami aarlerinartorsiortitsisussat

Danmarks Meteorologiske Institut-ip naatsorsuutigaa, Kalaallit Nunaanni silap kiassusaa ukioq 2100 nallertinnagu 5-7oC-nik qaffassimassasoq, tamannalu ilutigalugu sialuup aputillu nakkartartup allanguuteqangaatsiarnissaa. Tassa sumi ukiullu ingerlanerani qaqugukkut nakkaasoqartassanersoq. Allannguutit taamaattut pinngitsooratik attakut sunnertussaavaat, assersuutigalugu Qajaaniittoq – kissakkiartorneranit toqqaannartumik aammali arlalitsigut toqqaannangitsumik sunnerneqarlutik.

Toqqaannanngitsumik sunniuterpassuit tamakkulu kulturikkut eriagisassanut sunniutigiumaagaat siulittuutigiuminaapput. Tamatumunnga pissutaavoq eriagisassat tassaanersut, assersuutigalugu tupeqarfiusimasup takussutissartai tupeq kaajallallugu ujaqqat nunap qaavani iliorarneqarsimasut qeriuaannartumiittut imaluunniit noorliit illugisimasaat ujaqqanit sanaat iliviilu. Eriagisassat tamakku Kalaallit Nunaat tamakkerlugu nassaassaapput, sulilu nassaarineqarsimanngitsorpassuussallutik. Kulturikkut eriagisassat naluneqanngitsut nalunaarsugaapput, sinerissamiissinnaapput tiffasinnerusumut naleqqiullugu silap nillerneruffigisartagaani aasakkullu isugutannerusarfigisaani. Sinerissamili ukiuunerani sila kiannerusarpoq.

Qajaani misissuinerit aammalu qanittukkut Nuup Kangerluani ingerlatat takutippaat, imeq aalajangiisuulluinnartoq. Issumi ikiariaat ilaat panersinnaasarput, aputikinnerulluniluunniit siallerpianngikkaangat, kissakkaangalluunniit naasut imertornerulernerannik kinguneqartumik imaluunniit qeriuaannartoq aakkaangat imeq allamut kuusinnaalersillugu. Qanorluunniit pisoqaraluarpat tamatuma kingunerisaa tassaavoq kulturikkut eriagisassat aserujanerulersartut, nakkaassinnaallutik qarajarneqarlutilluunniit. Aseroriartulersarput nuna panertoq kissapallannerusarmat silaannarmillu iltimik tigooraanerulersarluni. Silap pissuseriumagaanik siulittuinerit amerlanerit qanoq kiatsigilernissaanik siulittuiniartarput, kisiannili allarluinnarmik nalorninartitserujussuartoq tassaavoq siunissami issup qanoq imeqartigiumaarnera. Tamatuma saniatigut siulittuinerit pitsaanerit 5 x 5 km aallaavigalugu naatsorsugaasarput, attakulli assersuutigalugu 40 x 40 meteriinnaasarlutik. Attakut amerlasuut pukkinnerusumiittarput taamaammallu imeq avatangiisineersoq aputillu katersuuttarnerat avatangiisiiniit annertunerusarluni. Taamaammat taakku avatangiisiminniit illersugaanerusinnaapput. Attakuni allani naasoq, nerlerit tuttullu nerisassaannik taaneqartartoq, ilisimaneqarpoq sorlaqartoq sunik tamanik pitarsisinnaasunik – kulturikkut eriagisassat ilanngullugit. Taamaammat nalornissutaasinnaasut amerlapput, silallu pissusaanik siulittuiniarnerit killilimmik taamaallaat siunissami sumiiffinni ulorianartorsiortitisussat takutissinnaavaat.

Augusti | Iffiartarfik, Nuup Kangerlua

Dronit, misissuiffimmi naammattuukkat qaammataasaniillu paasisat akornanni ataqatigiissitsisuupput pitsassuit. Assimi takuneqarsinnaasutut qorsummik qalipaatillit naasoqarfiit arlariiupput, inoqarfeqarsimaneranut takussutissaallutik. Drone iluaqutigalugu nunami assigiinngitsut annertussusaat uuttortarneqarsinnaapput, sumiiffillu eqqoqqissaartumik assiliorneqarsinnaalluni. Sumiiffiit arlallit assiliorneqareeraangata qaammataasat atorlugit qanga inoqarfiusimasunik ilisimaneqarunnaarsimasunik ujarlertoqarsinnaalersarpoq. Qaammataasat nutaajunerit atorlugit mikisunnguanut allaat, soorlu illut ataasiakkaat, ujarneqarsinnaasarput. Teknologi nutaaq atorlugu qaammataasat "sungiusarneqarsinnaapput" aalajangersimasunik ujarlersinnaalersillugit, assersuutigalugu narsaasianik kipparissunik imaluunniit attakunik. Taamaammat ilimagineqarpoq sumiiffinnik nutaanik amerlasuunik nassaartornissaq, imaassinnaavorlu tamakku assaavigissallugit paarilluassallugilluunniit nalunnginneqareersunit pingaarnerusut.

Anavimmi illukoqarpoq immikkuullarilluinnartumik. Illu toqqorsivittut atorneqarsimavoq, sinnerilu tassaallutik qarmat inuttut portutigisut noorleqarnerata nalaanneersut. Taamani naasorissaasut arlariit illoqarsimapput aamma oqaluffeqarsimavoq tassungalu atasumik iliveqarfeqarluni. 1982-imi itsarnisarsiuut assaaneranni inuit timaat allanngungaarsimanngitsut nassaarineqarput. Kingorna erseqqissivoq taamani assaaneq piffissaq eqqorlugu pisimasoq. Anavimmi sinneruttut ullumikkut suli ulorianartorsiortitaapput, ilaatigut naasoqarnera annertusinikuummat illukuusimasut sinneri morsutsingajallugit.

Augusti | Anavik, Nuup Kangerlua

Augusti | Iffiartarfik, Nuup Kangerlua

Sineriak uuttortarneqarpoq, tamaani kulturikkut eriagisassaqarfimmi pinngortitaq neriuilersimavoq. Sinerissap neriorneqarnerata kinguneranik ilimanarpoq Qajaani allanilu attakut annertuumik ilanngarneqareersimassasut. Sissap avatangiisinut qanoq nuisatiginera apeqqutaalluni tinittarnerata ulittarneratalu, anorersuarnerani mallernerata pingaartumillu qaqutigoortumik anorersuarujussuartarnerata, sumiiffiit ataasiakkaat qanoq sunnertigineqartarnerat aalajangertarpaat.

Misissuinerit takutippaat naasut sorlaat attanut pingaaruteqarluartut, isasoornissaraluannut mangiarneqarnissaraluarnullu illersortarmatigit, aammali sorlaat pitarsillutik kulturikkut eriagisassat aserorsinnaasarlugit. Kiannerulissappat sivisunerusumillu naasoqarsinnaalluni taava annertunerusumik naasoqalissaaq qorsuunerulerlunilu – tamatumali kinguneranik sorlaat siaruarnerussapput. Naasut nutaat kiammik piumasaqarnerusut naasalerpata, attakut tassaalissapput avatangiisiminnut naleqqiullutik "qorsuunerit". Eriagisassat qangarnitsat inoqarsimanerata kinguneranik kvælstoffeqarnerullutillu fosforeqarnerusarput, taamaakkaagallu naasut naalluarnerusarlutik. Tamatuma saniatigut naasut sorlaat issumit imermik milluaasarput, paneriartorneq annertusitillugu aamma silaannarmik iltimik silaannarmiit isumilu itinerusumiit pilersorneqartarlutik. Taamaalilluni itinerusumi attakuni allanngujaakkaluani asiujartorneq annertusisarpoq. Ataatsimut isigalugu naasoqarneralernerup qangaaniit eriagisassat pitsaanngitsumik sunnertaraa naatsorsuutigineqarpoq.

Kulturikkut kingornussassat assanneqarnerat paarlattuanik kulturikkut kingornussassat assanneqanngitsut ajoqutigilersinnaavaat. Tamanna Nuup kangerluani sumiiffinni arlariinni misissuinerni takussutissaqarpoq, tassami attakuni annertuumik kvælstoffeqarlunilu fosforeqarnera paasineqarpoq. Assaanerni issullu nuunneqarnerani inuussutissartallit ilaat saqqummersarput. Soorlu narsaatit assallatserneqarneranni pinngortitaq pioreersoq annertuumik naalluarsaaserneqartartoq. Orpiit ikiariissaarnerannik uuttortaanerit (dendrokronologi) takutippaat orpikkat qangarnitsanik misissuiffinni naasut nunaqarfinni 100 m-ialunnguanik ungasinnerusuniit sukanerujussuarmik naasartut. Inuussutissartallit annertusinerat malunnaatilimmik sunniuttarpoq, ilisimaneqanngilarli qanganisarsiuut assaanerat imaluunniit attakuni uumassusillit tappiorannartut asiujartornerat tamatumunnga qanoq annertutigisumik pissutaanersut.

Sooq taamak annertutigisumik, ukiut 100-it 1000-illu matuma siorna nerisarineqarsimasut sinnerisa akuisa assiganik kvælstoffeqarnera, paasiuminaatsinneqarpoq. Soormita kvælstoffi allanisuut kuugunneqarsimanngila? Nassuiaataasinnaasoq tassaagunarpoq naasut tamaani naasartut kvælstoffimik atueqqillaqqinnerat. Tamanna pisarpoq kvælstoffi ukiakkut naasut pilutaannginneranni, pilutaanniit sorlaqarfimmut ingerlatinneqaraangat. Taamaalilluni naasup upernaakkut sorlammini kvælstoffi atoqqissinnaasarpaa, taamaalillunilu issumiit kvælstoffimik pisariaqartitsinera annikillisarluni. Immap qaffakkiartornera kulturikkut eriagisassanut sissamut qanittumiittunut ulorianartorsiortitsisunut ilaavoq. Anorersuartarnerata akulikinnerulernera sakkortusineralu immallu qaffanneru nissaanik ilimasunneq, sinerissat annerusumik issuusut sioraasullu silamillu sunneruminartut neriorneqarnerannik kinguneqassasoq ilimagineqarpoq. Sinerissap immamit neriorneqarnera ilaatigut sissami ippiit nakkaannerannik kinguneqartarpoq. Maluginiagassaavorli Sermersuaq, pingaartumik sinarpasissumi saaliartormat tamatumalu kinguneranik nunamut naqitsineq annikilliartorluni, nunalu qaffalluni (isostatsik landhævning). Qajaa ukiumut 1–2 cm-inik qaffattarpoq, tassalu tamaani immap qaffakkiartorneranit annerusumik qaffattarluni. Tassa tamatigut immap qaffakkiartornera neriuinermik annerusumik kinguneqarneq ajorpoq.

Ulorianartorsiortitsisinnaasut assigiinngitsut nalunaarsornerisigut ataatsimoortillugit nalilersuiffigineqarsinnaalissapput. Paasissutissat pigineqareersut pitsanngunngikkaluartut ataatsimoortillugit paasissutissallu akimorlugit nalilersuinermi, assersuutigalugu neriuisoqarsinnaasinnaanera aamma ulorianartorsiortitsisinnaasut kingunerisinnaasaat, siulittuiffiginiarneqarsinnaapput. Annertuumik kinguneqartussat pisussatut ilimanarnerit soorunami siulliullugit iliuuseqarfigineqartariaqarput. Taamaaliornikkut sakkussaqalissaaq nutaanik paasisaqarneq ilutigalugu pitsanngorsartuarneqarsinnaasumik, aamma Issittumi kulturikkut eriagisassat salliutillugit sulisoqarnissaanik tikkuussissutaasinnaasumik. Taamatut ulorianartorsiortitsisinnaasut ataatsimut nalunaarsorneqarnerat siulleq Nuup Kangerluani maanna suliarineqarsimalerpoq.

Qaammataasanit assilisat atorlugit ilutsinik qalipaatinillu erseqqissunik, allaniit ilisimaneqareersunit nalunngisanik ujarlerluni kulturikkut eriagisassat nassaarineqartarput. Matumani takuneqarsinnaavoq Nuup eqaani illup Thulekulturip nalaaneersup sinneri. Ullut makku tikillugit tamaani piniagassaqarluarnera pissutigalugu najorneqartartoq.

Augusti | Nuup Kangerlua